ULUSLARARASI YAYIN BELGESİ

Kurulduğu 2013 yılından bu yana düzenli yayın faaliyetleri yürüten ve "Ulusal Yayınevi" şartlarını sağlayan Lale Yayıncılık'tan çıkan eserler, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde kataloglanmaktadır.

Ağırlıklı olarak sosyal bilimler, geleneksel sanatlar, sanat tarihi, somut olmayan kültürel miras ve hukuk dallarına ait yayın yelpazesi, Türkçe başta olmak üzere İngilizce ve Arapça eserlerden oluşmaktadır.

Lale Yayıncılık, 17.01.2020 tarihli 31011 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan değişikliklerle birlikte Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği'nde belirtilen tanıma göre en az beş (5) yıl uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürütmekte, yayımladığı kitaplar dünyanın bilinen üniversitelerinin kataloglarında yer almakta, aynı alanda farklı yazarlara ait en az 20 kitap yayımlayarak "Uluslararası Yayınevi" şartlarını sağlamaktadır.

---

123 ülke ve bölgeden 17.900 kütüphane arşivini listeleyen www.worldcat.org sitesinde "Lale Yayıncılık" taraması yapıldığında; yayınevinden çıkan eserlerin yerli ve yabancı kütüphanelerdeki güncel listesini görmek mümkündür.

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Memiş

Doç. Dr. Aslıhan Erkmen

Dr. Öğr. Üyesi Sakine Akcan Ekici

Ekip

Genel Yayın Yönetmeni – Ahmet Akcan

Yayın Koordinatörü – Melike Temiz

Editör – Evren Soyuçok

Tasarımcı – Utku Aydın

ZEREN TANINDI ARMAĞANI I FESTSCHRIFT

İslam Dünyasında
Kitap Sanatı ve Kültürü

Art and Culture of Books
in the Islamic World

LALE YAYINCILIK

GELENEKSEL SANATLAR DERNEĞİ
TRADITIONAL ARTS ASSOCIATION

GELENEKSEL
SANATLAR
DERNEĞİ
TRADITIONAL ARTS ASSOCIATION

ZEREN TANINDI ARMAĞANI

İslam Dünyasında
Kitap Sanatı ve Kültürü

ZEREN TANINDI FESTSCHRIFT

Art and Culture of Books in the Islamic World

LALE YAYINCILIK

LALE YAYINCILIK

Kültür ve Sanat Yayınları - 11
Sertifika No: 40121

Yayıncı
Ahmet Akcan

Editörler
Aslıhan Erkmen
Şebnem Tamcan Parladır

Danışman
Serpil Bağcı

Kitap Tasarımı
Gönül Kaya

Kapak Tasarımı
Utku Aydın

Kapak ve yan kâğıt görselleri:
Gelibolulu Mustafa Âli, *Nusretnâme,* 1584, TSMK H.1365, y. 265a.
T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.

Zeren Tanındı Fotoğrafı:
Aras Selim Bankoğlu

İstanbul, Eylül 2022
ISBN
978-605-71924-2-4

Baskı
Pelikan Matbaa
Sertifika No: 40619

Katkılarıyla:

GELENEKSEL SANATLAR DERNEĞİ
TRADITIONAL ARTS ASSOCIATION

geleneksel sanatlar.org

Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir. Kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının veya bir kısmının, elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması, başka dillere çevrilmesi yayıncıdan ve ilgili müze müdürlükleri ve kurumlardan alınacak yazılı izne tabidir. Lale Yayıncılık, Lale Organizasyon Ticaret Limited Şirketi'nin markasıdır. Bu kitabın yayın hakları Lale Yayıncılık ve Lale Organizasyon'a aittir.

ZEREN TANINDI ARMAĞANI

İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü

ZEREN TANINDI FESTSCHRIFT

Art and Culture of Books in the Islamic World

EDİTÖRLER / *EDITORS*

ASLIHAN ERKMEN

ŞEBNEM TAMCAN PARLADIR

DANIŞMAN / *SUPERVISOR*

SERPİL BAĞCI

KİTAP TASARIMI / *BOOK DESIGN*

GÖNÜL KAYA

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Giriş Yazıları / *Introduction*

Ahmet Akcan
Sunuş 11

Serpil Bağcı
Zeren Tanındı Hakkında 13

Erol Tanındı
Eşim Zeren 17

Aslıhan Erkmen-Şebnem Tamcan Parladır
Bizim Zeren Hocamız 19

Okuyucuya Notlar/ *Notes to Readers* 23

Zeren Tanındı Bibliyografyası/ *Zeren Tanındı's List of Publications* 25

Kısaltmalar / *Abbreviations* 37

Makaleler/ *Articles*

Firuza Abdullaeva-Charles Melville
Shāh Ṭahmāsp Shāhnāma Pages in the Shāh Ṭahmāsp Album 43

Adel Adamova
On Muhammed Siyah Qalam Pictures: A Question of Date and Place 55

Ayşe Aldemir
Sakıp Sabancı Müzesi'nden Resimli Bir Gazavâtnâme Nüshası ve Çağdaş Kopyaları 65

Zeynep Atbaş
Koleksiyoner Halil Ethem Arda'nın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Koleksiyonu 77

Abdurrahim Ayğan
İslâm El Yazmalarında Hz. Muhammed Şecerelerinin Tasarım Özellikleri 95

Hatice Aynur
Râbia Hatun ve Kitap Koleksiyonu 111

Serpil Bağcı
Sözden Surete-Suretten Söze: Edirneli Bir *İskendernâme* 127

Nil Baydar
Kitap Kodikolojisi: *Keşfü'l-Beyân An Sifâti'l-Hayevân* Adlı Ünik Eserin Konservasyon Çalışmaları Sırasında Ortaya Çıkan Detaylar 143

Nourane Ben Azzouna
The Theory and Status of Calligraphy in Medieval Islam 153

Funda Berksoy
Friedrich Sarre ve İslam Kitap Sanatı 163

Sheila Blair
From Manuscript to Shrine: Qurʾanic Illumination and Luster Mihrabs from Medieval Iran 175

Pelin Bozcu
Minyatürlü Bir Babürlü *Şahnâme* 187

Barbara Brend
Illumination and a Problematic Picture in a *Dīvān* of Hafiz-i Saʿd for Pir Budaq Qara Quyunlu 201

Filiz Çağman
Osmanlı Sarayının *Ehl-i Hiref* Teşkilatının Önemli Bölükleri Dokumacılar 213

F. Çiçek Derman
Osman Yümnî Efendi Tezhibiyle Bir Mushaf 225

M. Uğur Derman
Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'ye Dâir Notlar 231

François Déroche
The Caliph, his Mawlā and the Muṣḥaf 237

Gülnur Duran
Mushafların Bezenmesinde Ender Bir Uygulamaya Dair 251

Aslıhan Erkmen
Eğitsel ve Görsel Hatıra Bağlamında Resimli İki Biyografik Eser:
Meşāʾirü'ş-Şuʾarā ve *Ṣafvetü's-Ṣafā* 261

E. İsmail Erünsal
Erken İslâm Dünyasında Kitap: Ortaya Çıkışı ve Temel Kavramları 275

Emine Fetvacı
The Album of Mehmed III (TSMK H. 2165): Some Thoughts on its Nature and Contents 299

Sabiha Göloğlu
Tesir Duada mı, Resimde mi? Bir Dua Kitabının Görsel Seçkisi Üzerine 311

Christiane Gruber
Burāq in Islamic Pictorial Traditions 321

Semih İrteş
Şehzade Mahmut Türbesi Kalemişleri 333

Cemal Kafadar
Yeşil Okuma: Bir Hoş Usul 347

Gönül Kaya
Resimli Bir Osmanlı Tarihi: Âsafî Paşa'nın *Şecâatnâme*si 363

Ali Nihat Kundak
"Çıraklıktan Ustalığa": Safevî Döneminin Önde Gelen Bazı *Kalem-i Siyahî* Nakkaşları 381

Nurçin Kural Özgörüş
Üç Ketebeli *En'âm-ı Şerif*'in Bilimsel Araştırması ve Konservasyonu 395

Banu Mahir
Minyatürlü İki *Divân-ı Câmî* Nüshasının Kodikolojisi Üzerine 407

Tadeusz Majda
Qur'an Manuscript from East Turkestan 421

Charles Melville
Four Folios from the So-Called Cama *Shāhnāma* 429

Rachel Milstein
The Voice of the Poet: An Example of Visual Poetics in Persian Painting 441

Alison Ohta
The Qur'an of Qānṣūh, Amīr Akhūr Kabīr 453

Bernard O'Kane
Mamluk Illustrated *Kalila and Dimna*s and the Riyadh Manuscript 463

Günsel Renda
Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki Sıra Dışı Bir Kıyafet Albümü 475

Simon Rettig
Regarding the East: Notes on Artists of the Book from Iran in Late Fifteenth-Century Istanbul 489

David J. Roxburgh
A Painting on Silk and the Story of Baysunghur's Garden Party 503

Barbara Schmitz
The Artist Wali Jan (Veli Can): The Persian Connection 513

Marianna Shreve Simpson
Solomon's Secret and Other Surprises in a Late Sixteenth-Century *Shâhnâma* 527

Eleanor Sims
Racing Toward Isfahan: A Stylistic Source for the Paintings from the "Diez Small" *Shahnamah*? 537

Abulala Soudavar
Sādiqī Beyk's Navā'ī Manuscript 547

Şebnem Tamcan Parladır
Ali Çelebi'nin *Hümâyûnnâmesi*'nin Sultanî Nitelikte Müzehhep Nüshalarının Sahipleri 559

Melis Taner
Osmanlılar ile Safevîler Arasında Bir *Silsilenâme* 573

Gülsen Tezcan Kaya
Resimli Bir Alî Şîr Nevâyî *Divân*ı Üzerinden Özbek Sultanı 'Abdü'l-'Azîz Bahadır Han'ın Nakkaşhânesi'ne Bir Bakış 585

Lâle Uluç
The "I Believe Method" in the Historiography of the Turko-Persian World 597

Olga V. Vasilyeva
Nava'i's *Khamsa* of 1492-93 in the National Library of Russia 609

Jan Just Witkam
The Leiden Manuscript of Al-Iṣṭakhrī's *Kitāb al-Masālik wal-Mamālik* and its Lost Maps 625

Elaine Wright
A Rare Copy of the *Divan* of Hidayat from the Library of Sultan-Khalil Aq Quyunlu 635

Bahattin Yaman
Tercüme-i Miftâh-ı Cifr El-Câmi Nüshalarında Mehdi Tasvirleri 647

Ayşin Yoltar-Yıldırım
The Question of Well-Rounded Artists of the Book at the Ottoman Court in the Early 16th Century 659

Zeynep Yürekli Görkay
Bir Silahşor, Birkaç Resimli Kitap ve Bilmediğimiz Birçok Şey 669

Anı Yazıları / *Memoirs*

Karin Ådahl 682

Semiha Altıer 683

Nurhan Atasoy 684

Jake Benson 686

Michele Bernardini 687

Tülün Değirmenci 688

Massumeh Farhad 690

Cornell Fleischer 692

Sevgi Kutluay 694

Gülru Necipoğlu 695

Scott Redford 697

İsenbike Togan 698

Fotoğraflar/ *Photographs* 701

Gülnur Duran

Mushafların Bezenmesinde Ender Bir Uygulamaya Dair

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin iki kapak arasında toplanmasıyla oluşan el yazması *Mushaf*ların VIII. ve X. yüzyıllar arasında istinsah edilen nüshalarından, sayfaları tezhip etme geleneğinin *Mushaf*larda başladığı söylenebilir.[1] Bu gelenek, İslâm milletlerinin sanat anlayışı ve zevklerine göre yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Yazıya, dolayısıyla kitaba, bezemek suretiyle estetik değer kazandıran tezhip sanatı, kitabın okunması esnasında -durak, sûrebaşı, mushaf güllerinde olduğu gibi- ona pek çok konuda anlam yükleyerek ve dikkat edilmesi gereken pek çok durumu da işaret ederek önemli katkılar sağlamaktadır.[2] En güzel ve zengin tezhipler *Mushaf*lara yapılmış, klasik kurallara sadık kalınarak yeni arayışlara yer verilmediği görülmüştür.[3] Metninin başlamasıyla birlikte, cedvellerle sınırlandırılan yazı sahasının içine "sûrebaşı, durak, beyne's-sütûr ve koltuk", sayfa kenarlarına ise "mushaf gülleri, dış pervaz/hâşiye tezhibi" adı verilen bezemelerle "zahriye, serlevha, unvan sayfası, ferağ kaydı/ketebe sayfası/hâtime, hatim duası ve falnâme" gibi sayfalar ve/veya bölümler, döneminin üslûp ve sanat anlayışına göre tezhip edilmişlerdir.[4] Bu sayfaların haricinde bazı *Mushaf*ların bezenmesinde ender bir uygulama olarak karşımıza çıkan, tek veya karşılıklı çift sayfa şeklinde düzenlenmiş tezhipli ara sayfalar dikkati çeker. Bugüne kadar tespit edilebilen XIV, XVI ve XVIII. yüzyıllara ait on iki adet *Mushaf* üzerinde yapılan incelemeler -okuma ve ezberleme konusunda kolaylık ve takibi sağlamak amacıyla- otuz cüze ayrılmış olan *Mushaf*'ın tam yarısını işaret eden sayfalar olduğunu ortaya koymuştur. Metnin ilk yarısı "on beşinci cüzün bitişi, XVIII/Kehf Sûresi (110 âyet)" ile diğer yarısı "on altıncı cüzün başlangıcı, XIX/Meryem Sûresi (98 âyet)" iledir.[5]

1 Zeren Tanındı, "Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhibleri," *1400. Yılında Kur'an-ı Kerim*, ed. Müjde Unustası (İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2010), 90.

2 Gülnur Duran, "Mushafların Bezenmesinde Tezhip Sanatının Önemi ve Katkıları," *Uluslararası Kültür, Sanat, Folklor Kongresi/ Sanat Etkinlikleri,* ed. O. Kunduracı ve A. Aytaç (Delhi, Hindistan: 2015), 133-138.

3 F. Çiçek Derman, "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi," *Diyanet İlmi Dergi* 46/4 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 647.

4 Derman, "Tarihimizde Mushafların," 647-653. Gülnur Duran, "Tezhip," *TDVİA,* C. 41 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 63-65.

5 Hikmet Koçyiğit, "Kur'ân'ın Bölümlenmesi," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Erzurum, 2013): 363-393. M. Emin Maşalı, "Mushaf," *TDVİA,* C. 31 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 242.

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi

Görsel 1:

Mushaf, 1127/1715, SYEK, Fatih 14, Hattatı: Karaçavuşzâde Derviş Ahmed, y. 159b-160a. (Derman, 2010, 223-224).

İncelenen eserler içinde bir Osmanlı *Mushafı*, konumuz olan tezhipli sayfaların da "Nısfü'l Kur'ân" ifadesini taşıması sebebiyle önemlidir. SYEK Fatih 14 numaralı *Mushaf*, 1127/1715 tarihli, Karaçavuşzâde Derviş Ahmed imzalı, 341 varak, 180 x 110 mm eb'adındadır. On beş satırlı y. 159b-160a'da, XVIII/Kehf Sûresi'nin 17.-20. âyetleri ile 21. âyetin bir kısmı yazmaktadır. y. 160 a'da, sayfanın kenarına sülüs hattıyla "Nısfü'l-Kur'âni ve'l-yetelattaf velâ yüş'ıranne biküm ehaden", yani nısfü'l-Kurânî (Kur'ân'ın yarısı) ve sûrenin 19. âyetinin son kısmı aynen yazılmıştır.[6] XVIII/Kehf Sûresi'nin 19. âyetinin sonu, dikine yazılıp bezenmek suretiyle, *Mushaf*'ın tam yarısının nihayetlendiğine dikkat çekilmiştir. Yazı sahasında da bu kısım surh mürekkebiyle yazılarak belirgin hâle getirilmiştir. Bu sayfanın XVIII. yüzyılın özelliklerini taşıyan unvan sayfası şeklindeki tezhibi, sülüs hatlı yazı boyunca uzanan sahaya, zer-ender-zer usulünde yapılmıştır **(Görsel 1).**

Konuya açıklık getirmesi bakımından diğer önemli eser, SYEK Ayasofya 12 numarada kayıtlı *Mushaf*'tır. 932/1525 tarihli, 9 satır, 549 varak, 301 x 195 mm eb'adındadır. *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi 257b-258a varaklarındadır. Beş satırlı bu sayfalarda, XVIII/Kehf Sûresi'nin 75.-79. âyetleri yazmaktadır. 79. âyetin devamı bir sonraki sayfada tamamlanmıştır. Tezhibi karşılıklı serlevha sayfa düzeninde tasarlanmıştır. Sûrebaşı şeklinde iki satır genişliğindeki tezhipli sahalarda, Arapça olarak sırasıyla; y. 257b'deki yazı sahasının üst tarafında, "on altıncı cüz", alt tarafında "Kur'ân'ın ilk yarısının son sayfası"; y. 258a'daki yazı sahasının üst tarafında "yüce

6 M. Uğur Derman, *Doksan Dokuz İstanbul Mushafı* (İstanbul: Türk Petrol Vakfı, 2010), 223-224.

Görsel 2:

Mushaf, 932/1525, SYEK, Ayasofya 12, y. 257b-258a. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın izniyle.

Allah'ın kelâmından", alt tarafında "ikinci yarının ilk sayfası" ibaresi okunmaktadır. Eserin tezhibi renk, motif, üslûp olarak XVI. yüzyıla ait sade bir örnektir. Y. 257b'nin hâşiye sahasında küçük bir mushaf gülü vardır **(Görsel 2)**.

XVI. yüzyıla tarihlenen yedi adet Safevî *Mushaf*'ının *Nısfü'l Kur'ân* tezhipleri de, sayfa düzeni ve metnin tam yarısını işaret eden sayfalardaki sûreler hakkında konuyu destekler niteliktedir. Bu *Mushaf*lardan birincisi TİEM 197 numarada kayıtlıdır. Şiraz'da 1580 civarında hazırlanmıştır, 365 varak ve 407 x 283 mm eb'adındadır.[7] *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi 169b-170a varaklarında olup y. 169b'nin ilk yarısında, XVII/Isrâ Sûresi 108. âyetinin ortasından başlayarak tamamlanmıştır. Ardından gelen tezhipli sûrebaşından itibaren XVIII/Kehf Sûresi'nin ilk beş âyeti, (5. âyetin yarısına kadar olan kısmı) yazılıdır. Y. 170a'da XVIII/Kehf Sûresi, 5. âyeti ile devam ederek 15. âyetin ilk iki[8] kelimesiyle sayfa sona ermiştir. On iki satırlı karşılıklı iki sayfaya hâşiyeli levha ve beyne's-sütûr tezhibi yapılmıştır. Y. 169b'deki iki satır genişliğindeki sûrebaşında Arapça olarak "Kehf Sûresi. 111 âyet" yazılıdır. Eserin bezemesi, XVI. yüzyıl Safevî Dönemi Şiraz yazmalarının en güzel örneklerinden biridir **(Görsel 3)**.

7 *1400. Yılında Kur'an-ı Kerim. Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kur'an-ı Kerim Koleksiyonu* (İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2010), 338.

8 *1400. Yılında*, 308.

Görsel 3:

Mushaf, Şiraz 1580 civ., TİEM, 197, y. 169b-170a. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

İkinci *Mushaf* TİEM 211 numarada kayıtlı, 983/1576 tarihli, Mehmed b. Ahmed el-Halîli et-Tebrizî imzalı, 329 varak, 255 x 360 mm eb'adındadır.[8] *Nısf-ül Kur'ân* tezhibi 159b-160a varaklarındadır. y. 159b'de, XII/İsrâ Sûresi 97. âyetinin sonundan 107. âyetinin baş kısmına kadar yazılıdır. y. 160a'da XVII/ İsrâ Sûresi'nin son âyetleri ile sûrebaşından itibaren XVIII/Kehf Sûresi'nin ilk dört âyeti ve 5. âyetin baş kısmı yer alır. On satırlı karşılıklı iki sayfaya uzun kenarlarında birer tane kubbesi olan hâşiyeli levha tezhibi ile sayfa kenarlarına kitabın diğer sayfalarında da görülen halkârî yapılmıştır. y. 160a'daki bir satır genişliğindeki sûrebaşında Arapça olarak "Kehf Sûresi. Mekkîdir. 110 âyet" yazılıdır. Eserin bezemesi, XVI. yüzyıl Safevî dönemi Herat tezhibinin güzel bir örneğidir **(Görsel 4)**.

Üçüncü *Mushaf*; sayfa düzeni ve tezhibi ile TİEM 211 numaralı yazma ile benzer özellikler taşımaktadır. TİEM 423 numarada kayıtlı, 962/1554-55 tarihli, Muhammed b.Ahmed el-Halîli et-Tebrizi imzalı (y. 365a), 347 varak, 320 x 225 mm eb'adındadır.[9] *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi *Mushaf*'ın 161b-162a varaklarındadır. y. 161b'de, XVII/Isrâ Sûresi'nin 104.-109. âyetleri; y. 162a'da, XVII/Isrâ Sûresi'nin 110.-111. âyetleri ile XVIII/Kehf Sûresi'nin ilk beş âyeti ve 6. âyetin yarısına kadar olan kısmı yazılıdır. On satırlı karşılıklı iki sayfaya uzun kenarlarında birer tane kubbesi olan hâşiyeli levha tezhibi yapılmıştır. Sûrebaşı bir satır genişliğindedir. Eserin bezemesi, XVI. yüzyıl Safevî dönemi Herat tezhibinin ince işçiliğine sahiptir.[10]

9 *1400. Yılında*, 300-301.

10 Gülnur Duran, "Nısfü'l Kur'ân Tezhibine Dair," *III. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri,* ed. O. Kunduracı ve A. Aytaç (Rostov-na-Don/Rusya, 2016): 224.

Görsel 4:

Mushaf, Herat 983/1576, TİEM, 211,
Hattatı: Mehmed b. Ahmed el-Halîli et-Tebrizî,
y. 159b-160a.
Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

Dördüncü *Mushaf*; sayfa düzeni olarak TİEM 211 numaralı *Mushaf* ile benzer özellikler taşır. SYEK Sultan Ahmet I/22 numaralı, Abdullah el-Harevî imzalı, 429 varak, 390 x 263 mm eb'adındadır. *Nısf-ül Kur'ân* tezhibi 207b-208a varaklarındadır. XVIII/Kehf Sûresi'nin 67. âyetinden 77. âyetin yarısına kadar olan kısmı yazılıdır. On satırlı karşılıklı iki sayfaya uzun kenarlarında birer tane kubbesi olan hâşiyeli levha ve *beyne's-sütûr* tezhibi yapılmıştır. *Mushaf'*ın bezemesi renk, motif, kompozisyon, uygulama ve üslûp olarak XVI. yüzyıl Safevî tezhip özelliklerini yansıtmaktadır.[11]

Beşinci *Mushaf*; TİEM 375 numarada kayıtlıdır. Şiraz'da 1580 civarında hazırlanmıştır. Fahreddin Ali el-Hidâyetullah el-Hüseynî el-Kâşanî imzalı, 253 varak, 360 x 260 mm eb'adındadır.[12] *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi 122b-123a varaklarındadır. Y. 122b'de, XVIII/Kehf Sûresi 86. âyetinin ortasından 101. âyetin sonuna kadar; y. 123a'da, XVIII/Kehf Sûresi'nin son âyetleri ile XIX/Meryem Sûresi'nin 1. âyetinden 4. âyetin yarısına kadar olan kısmı yazılıdır. On yedi satırlı karşılıklı iki sayfaya serlevha düzeninde hâşiyeli levha, muhakkak ve nesih hatlı satırlardan meydana gelen yazı boşluklarına koltuk ile iki satır genişliğinde sûrebaşı tezhibi yapılmıştır. v.123a'daki sûrebaşında Arapça olarak "Meryem. 98." yazılıdır. *Mushaf'*ın gösterişli bezemesi, XVI. yüzyıl Safevî dönemine aittir **(Görsel 5)**.

İÜK A-6661 numaralı altıncı *Mushaf;* 245 varak ve 363 x 240 mm eb'adındadır. Sayfa düzeni olarak TİEM 375'teki *Mushaf* ile benzer özellikler göstermektedir. *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi y. 114b-115a'dadır.

11 Duran, "Nısfü'l Kur'ân," 223.

12 *1400. Yılında*, 328.

Görsel 5:

Mushaf, Şiraz 1580 civ., TİEM, 375, Hattatı: Fahreddin Ali el-Hidâyetullah el-Hüseynî el-Kâşanî, y. 122b-123a. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

Muhakkak ve nesih hattıyla XVIII/Kehf Sûresi'nin 1. âyetinden 22. âyetinin baş tarafına kadar olan kısmı yazılıdır. On üç satırlı karşılıklı iki sayfaya ince işçilikli, zengin, hâşiyeli levha tezhibi yapılmıştır. Renk, motif, kompozisyon, uygulama ve üslûp olarak benzer eserlerle karşılaştırıldığında XVI. yüzyıl Safevî dönemi özelliklerine sahip olduğu söylenebilir.[13]

Yedinci *Mushaf;* TİEM 247 numaralıdır. Şiraz'da 1580 civarında hazırlanmıştır. Abdülkadir b. Abdülvehhab b. Şahmîr el-Hüseynî ve Muhammed Kıvam imzalı (v.363a), 363 varak, 580 x 400 mm eb'adındadır.[14] *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi *Mushaf*'ın 169b-170a varaklarındadır. Bu sayfalarda, XVIII/Kehf Sûresi'nin 76. âyetin sonundan 83. âyetin ortalarına kadar olan kısmı yazılıdır. On bir satırlı karşılıklı iki sayfaya serlevha düzeninde hâşiyeli levha tezhibi yapılmıştır. Muhakkak hatlı yazı sahaları derclidir.[15] Eserin bezemesi, XVI. yüzyıl Safevî dönemi tezhibinin çok renkli örneklerinden biridir **(Görsel 6)**.

En erken örneklerine XIV. yüzyıla ait üç *Mushaf'*da rastlanan *Nısfü'l Kur'ân* tezhibinde ise farklı sayfa düzenlemeleri görülür. Birincisi; TİEM 446 numaralı, 765/1363 tarihli eserdir. Hacı Abdülaziz b. Şeyh Cemaleddin el-Hocendi el-Kubrevî tarafından istinsah edilmiştir. Yedi satır, 291 varaktır ve 433 x

13 Duran, *"Nısfü'l Kur'ân,"* 224.

14 *1400. Yılında*, 319.

15 F. Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme," *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. A. Rıza Özcan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009), 527.

Görsel 6:

Mushaf, Şiraz 1580 civ., TİEM, 247, Hattatı: Abdülkadir b. Abdülvehhab bin Şahmîr el-Hüseynî ve Muhammed Kıvam, y. 169b-170a. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

300 mm eb'adındadır.[16] *Mushaf*'ın 147b-148a ve 148b-149a varaklarındaki *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi, on beşinci cüzün son iki sayfası, on altıncı cüzün ilk iki sayfası şeklinde karşılıklı serlevha düzeninde tasarlanmıştır. y. 147b-148a'da, XVIII/Kehf Sûresi 102.-110. âyetlerinin yazılı olduğu sayfaların tezhibi uzun kenar boyunca, altın ağırlıklı kenarsuyu şeklindedir **(Görsel 7)**. y. 148b-149a'da, XIX/Meryem Sûresi 1.-9. âyetlerinin yazılı olduğu sayfalar *Mushaf*'ın serlevhası gibi tasarlanmıştır **(Görsel 8)**. Eserin bezemesi, XIV. yüzyıl Anadolu Türk tezhibinin renk, motif, desen ve uygulama özelliklerini taşımaktadır.

XIV. yüzyıla tarihlendirilen ikinci eser, BTİEM 208 numaralı *Mushaf*'tır. 723/1323 tarihinde Mesud b. Hüseyin el-Nişaburî tarafından istinsah edilmiştir. Dokuz satır, 514 varak ve 550 x 365 mm eb'adındadır.[17] *Nısfü'l Kur'ân* tezhibi, on beşinci cüzün XVIII/Kehf Sûresi ile sona erdiği sayfanın (y. 240a) hemen arkasından gelen y. 240b-241a'dadır. Karşı-

16 Zeynep Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı" (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2010), 150, 157; Zeren Tanındı, "Anadolu Kökenli Kur'an-ı Kerim Nüshalarında Müzehhep Meryem Sûresi," *İslam Hristiyan Sanatında Melekler, Peygamberler ve Azizler, Sanat Tarihi Atölye Çalışması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, 2008), 4; Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı," *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. A. Rıza Özcan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009), 248.

17 Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl," 124,130; Tanındı, "Anadolu Kökenli," 4; Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya," 248.

Görsel 7:

Mushaf, 765/1363, TİEM, 446, Hattatı: Hacı Abdülaziz b.Şeyh Cemaleddin el-Hocendi el-Kübrevî, y. 147b-148a. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

lıklı olarak tam sayfa tezhip yapılmıştır, yazı yoktur. Zahriye tezhibi gibi, sayfaların tamamını kaplayan altın ağırlıklı bezemede renge çok az yer verilmiştir. Bu sayfaların ardından gelen y. 241b'de, on altıncı cüzle birlikte XIX/Meryem Sûresi başlamıştır. Eserin bezemesi, XIV. yüzyıl Anadolu Türk tezhibinin bir örneğidir.[18]

Tezhipli sayfa düzeni bakımından konuyla ilişkili olduğu düşünülen başka bir eser de KMM'de korunmakta olan, 12/I.II. numaralı, 714/1314-15 tarihli, kâtip İsmail b. Yusuf tarafından istinsah edilen, 490 x 320 mm eb'adındaki Yakub b. Gazi el-Konevî tezhipli *Mushaf*'dır. İki ayrı ciltttir.[19] 413 varak olan I.cilt, I/Fatiha Sûresi ile başlayıp XVIII/Kehf Sûresi ile 401 varak olan II.cilt XIX/Meryem Sûresi ile başlayıp CXIV/Nâs Sûresi ile tamamlanmıştır. I. cildin zahriyesi, serlevhası ve XVIII/Kehf Sûresi'nin bulunduğu 413a yaprağı yoğun tezhiplidir. II. cildin XIX/Meryem Sûresi ile başlayan 1b yaprağı *Mushaf*'ın diğer sûrebaşları gibi bezenmiştir. y. 401a'daki hâtime (ketebe) tezhibi ise tam sayfa düzenindedir.[20] Ayrıca, I. cildin son sayfası (y. 413b) ve II. cildin ilk sayfasına (y. 1a) birbirinin aynı tasarlanmış, tam sayfa tezhip yapılmıştır. Bu yazısız bezemeli sayfalar konumu itibarıyla *Nısfü'l Kur'ân* tezhibini hatırlatmaktadır. İki cildin birleştirilerek tek kitap kabı içine alındığı düşünüldüğünde, BTİEM 208 numaralı *Mushaf*la benzer bir düzenlemeye sahip olduğu görülmektedir. Farkı iki ayrı cilt hâlinde olmasıdır.

Bu araştırma sonucunda; XIV, XVI ve XVIII. yüzyıllara ait istinsah edilmiş bazı *Mushaf*larda örneklerine rastlanan ve 1127/1715 tarihli nüshadaki **(Görsel 1)** yazılı ibareye dayanarak "Nısfü'l Kur'ân tezhibi" olarak isimlendirilen bu tezhipli sayfaların ender görülen bir uygulama olduğu anlaşılmıştır. *Nısfü'l Kur'ân* tezhibindeki sayfa düzeni ve tasarımlar, yapıldığı dönemin özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Çoğunlukla sayfalar karşılıklı

18 Duran, "Nısfü'l Kur'ân," 226; Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya," 248.

19 Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl," 101,112.

20 Demircan Aksoy, "XIV. Yüzyıl," 101-123.

Görsel 8:

Mushaf, 765/1363, TİEM, 446, Hattatı: Hacı Abdülaziz b.Şeyh Cemaleddin el-Hocendi el-Kübrevî, y. 148b-149a. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin izniyle.

olarak birbirinin aynı kompozisyon ve desenle iki sayfa olarak tezhip edilirken **(Görsel 2-6)**, dört sayfa **(Görsel 7, 8)** ya da tek sayfa **(Görsel 1)** olarak düzenlenmiş olanlarına da rastlanmıştır. Bunların yanı sıra, on beşinci ve on altıncı cüzün arasında, karşılıklı yazısız sayfaların, zahriye tezhibine benzer şekildeki tam sayfa tasarımlarına, XIV. yüzyıl *Mushaf*larında rastlanır.

Burada dikkat çeken husus, *Mushaf*'ın varak sayısına göre, on beşinci cüzün sonu ve on altıncı cüzün başındaki sûre ve âyetlerin yerlerinin değişiyor olmasıdır. *Nısfü'l Kur'ân* tezhibinin bulunduğu sayfalardaki XVIII/Kehf Sûresi'nin, bazen tek başına, bazen XVII/Isrâ Sûresi ile bazen de XIX/Meryem Sûresi ile birlikte yer alması ve on beşinci cüzün bitişindeki Kehf Sûresi'nin zaman zaman on altıncı cüze geçmesinin sebebi, *Mushaf*ların varak sayısındaki farklılığa dayandırılabilir. Kitabın tamamındaki tezhipli sayfaların miktarı -*Mushaf*ların zengin tezhipli olanlarında zahriye, serlevha, unvan sayfası, hâtime, hatim duası ve falnâme sayfalarının tezhipli olması gibi- yazı cinsi ve satır sayısı ise varak sayısının değişmesinde önemli bir etken olarak düşünülebilir.

Bu çalışma, bugüne kadar yapılan incelemelerin sonucu olan tespitlerdir. Muhakkak ki bulunacak yeni eserler konuya önemli katkılar sağlayacaktır.